

ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості і перспективи впровадження інклюзивної освіти в Україні. Обґрунтовано концептуальні положення навчання дітей з особливими потребами. Здійснено аналіз нормативно-правового регулювання діяльності закладів освіти у напрямі навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах України.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивний освітній простір.

The article considers the peculiarities and prospects of the introduction of inclusive education in Ukraine. It is proved conceptual provisions of studying children with special needs. The analyzed of normative and legal regulation of activity of educational institutions in the direction of studying children with special needs in schools of Ukraine.

Key words: children with special educational needs, inclusive education, inclusive educational space.

Науково-технічний прогрес, розвиток сучасних інформаційних технологій розширили можливості соціальної інтеграції різних категорій осіб з відхиленнями у розвитку, поведінці, обмеженими можливостями здоров'я і особливими освітніми потребами. Громадяни, які раніше перебували на утриманні держави і власної родини, нині стають повноцінними членами суспільства. Такий процес потребує кардинального вирішення проблем із забезпечення повноцінного розвитку й навчання цієї категорії людей і суттєвих змін державної політики щодо реорганізації освіти.

У розвинутих країнах США, Західної і Центральної Європи в останні десятиліття відбулися суттєві прогресивні зміни у розумінні і ставленні до забезпечення дітей та молоді з особливими потребами якісною освітою. Розвиток системи спеціальної освіти, яка протягом тривалого часу розглядалась як основний прояв турботи держави про дітей з особливими потребами, у більшості країн світу змінився впровадженням і поширенням практики навчання цих дітей разом із здоровими однолітками за місцем проживання. Наслідком такого підходу стало створення єдиної системи навчання, яка отримала назву інклюзивної освіти [5, с. 7]. Ключовою позицією інклюзивного підходу є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості.

Успішне впровадження інклюзивної освіти в Україні потребує формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання у закладах освіти, удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у відповідності до Конвенції про права дитини (1989). Даний документ закріпив право дітей з відхиленнями у фізичному і розумовому розвитку вести повноцінне життя в умовах, які забезпечують їх гідність, сприяють формуванню впевненості в собі, їх активній участі у житті суспільства. Конвенція на міжнародному рівні проголошує право дітей з особливими потребами на безперешкодний доступ до послуг у сфері освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності, залучення до соціального життя. Право на освіту реалізується шляхом введення безкоштовної і обов'язкової початкової освіти, сприяння розвитку різних форм середньої освіти, забезпечення доступності професійної підготовки та вищої освіти [2]. Наша держава ратифікувала Конвенцію про права дитини і прийняла на себе зобов'язання перед світовою і українською спільнотою забезпечувати якісну освіту всім дітям незалежно від соціального статусу, віку, статі і вад здоров'я.

Ідеї інклюзивної освіти знайшли найбільш повне відображення і подальший розвиток у Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006), у якій вперше проголошено, що держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях. У цьому документі наголошено на забезпеченні права інвалідів на вільний доступ до загальної та вищої освіти зі створенням відповідних умов у закладах освіти, передбачено рівний доступ до інклюзивної освіти у місцях проживання осіб з особливими потребами, пристосування навчальних приміщень з урахуванням індивідуальних потреб, підтримку для полегшення їх ефективного навчання, створення середовища, яке максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку [3]. Основний зміст Конвенції полягає в остаточному закріпленні права людей з особливими потребами на інклюзивну освіту на всіх рівнях та створенні для цього максимально сприятливих умов. З ратифікацією Україною Конвенції про права осіб з інвалідністю розпочато докорінні зміни в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, запровадження інклюзивної форми навчання у закладах освіти, а стандарти забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами стали обов'язковими для виконання державою.

Забезпечення права і сприятливих умов на освіту дітей з обмеженими можливостями в загальноосвітніх навчальних закладах, отримання вищої освіти та можливості їх участі у трудовій діяльності є необхідною умовою розвитку демократичного цивілізованого суспільства. Сьогодні інтегрування дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір України, як один із напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики і визначене законодавчими та нормативними актами, серед яких:

- Конституція України (1996), Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005), «Про внесення змін у законодавчі акти з питань загальної середньої та дошкільної освіти про організацію навчально-виховного процесу» (2010); Укази Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2007), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010), «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» (2015).

- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів» (2006), «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011), «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів на період до 2020 року» (2012), «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013).

- Накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів» (2009), «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах» (2010), «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів» (2013), «Про організацію діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій» (2013), «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)» (2014), «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» (2015), «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку» (2015), «Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2016).

- Інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України «Про організацію

інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012), «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» (2012), «Щодо одержання документа про освіту учнями з особливими потребами загальноосвітніх навчальних закладах» (2012), «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами» (2013), «Про організацію навчально-виховного процесу учнів з розумовою відсталістю та затримкою психічного розвитку» (2014), «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів» (2014), «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів» (2016).

З метою визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти щодо здійснення комплексної реабілітації дітей з особливими потребами, набуття ними соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики у напрямі збільшення кількості закладів освіти з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими потребами була розроблена Концепція розвитку інклюзивної освіти (2010). Вона спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів, ратифікованих Україною, і передбачає: формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю; створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими потребами у сфері освіти; вдосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку через упровадження інклюзивного навчання з використанням адаптованого міжнародного досвіду [4].

Незважаючи на наявність певної нормативно-правової бази, головними ініціаторами впровадження ідей інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами в Україні, що базуються на принципах рівних можливостей в різних галузях життя, в тому числі й освіти, є батьки та громадські організації, які поширюють ідеї інклюзії серед професійного співтовариства, а також активізують і стимулюють державну діяльність в цьому напрямку. Особливу роль серед громадських організацій в поширенні ідей інклюзії відіграють Фонд «Крок за кроком» та Національна асамблея інвалідів України. Інклюзивна освіта в Україні розвивається завдяки активній участі донорських організацій, які допомагають розробці законодавчих та нормативних актів, методичними та наочними матеріалами, передають досвід, напрацьований в країнах Європи, США та Канаді. До розбудови освіти для дітей з особливими потребами долучились Програма TACIS Європейської комісії, Програма MATRA посольства Об'єднаного Королівства Нідерландів, Міжнародний фонд «Відродження», Канадське Агентство з міжнародного розвитку (CIDA), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та ін. [1, с. 47].

Отже, у процесі впровадження інклюзивної освіти в Україні особливу увагу слід звертати на визначення меж законодавчого простору для здійснення навчально-виховного процесу в рамках інклюзивного суспільства, підвищення професійного рівня фахівців, які беруть участь у інклюзивній освітньо-виховній діяльності, формування позитивного іміджу інклюзивної освіти, яка ґрунтується на засадах гуманізму і толерантності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Величко Д.В. Впровадження інклюзивної освіти в Україні / Д.В.Величко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 125. – С. 46-49.
2. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
5. Чайковський М.Є. Модель соціально-педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі / М.Є.Чайковський // Збірник наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». – 2009. – № 1. – С. 7-10.